

ARİŞ

Sayı/Issue: 26

Haziran/June2025

<https://aris.gov.tr>

Başvuru/Submitted: 13.11.2024

Kabul/ Accepted: 27.03.2025

DOI: 10.32704/akmbaris.2025.201

Araştırma Makalesi/Research Article

**İpek Halı Tasarım Ve Halı Sanatının Sürdürülmesinde Ödüllü Bir
Tasarımcı; Nesrin Türedi**

Zehra Pala Yavuziğit *

Öz

Geleneksel Türk sanatları içinde milli kültür varlığımız olan ipekli dokumaların önemli bir yeri vardır. İpek halılar ise Dünya’da “Hereke İpek Halı” olarak adlandırılan ve Türk markası olarak hala aynı görkemini ve varlığını sürdüren nadide eserlerdir. Hereke ipek halılar, el dokuma halılar içinde çok kıymetlidir. İnce ipek ve yün ipliklerle yüksek kalitede ve uzun emekler sonucu dokunan bu halılarda renk, motif, anlam zenginliği ve çeşitliliği muazzamdır. Santimetre karede 100-400 gibi düğüm bulunan dokumalar, tamamen el işçiliğidir. Büyük boyutlu dokumalardan minik dokumalara kadar farklı ebatlarda örnekler görmek mümkündür. Seccade tipinden, yer yaygısına kadar farklı amaçlarla üretilenleri vardır. Minyatür tarzı tasarlanan figürlü dokumalarda insan, hayvan ve doğa tasvirleri çok gerçekçidir.

Bu çalışmada günümüzde ipek halı dokuma sanatının sürdürülmesinde faaliyet gösteren ödüllü bir tasarımcı olan Nesrin Türedi’nin ve çalışmalarının tanıtılması amaçlanmıştır. İpek halıcılığın somut olmayan kültürel mirasımızın temel taşlarından olması sebebiyle bu mesleğe gönül veren kültürel miras taşıyıcılarının tespit edilmesi ve kayıt altına alınması önemlidir. Sanatçı, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı’nın “Somut Olmayan Kültürel Miras Taşıyıcısı İpek Halı Tasarımcısı” ünvanını almıştır. Çok sayıda tasarımı halen dokunmaktadır. Elde desen tasarımı öğrenip programlarla geliştirerek başladığı bu işte yıllar içinde büyük ve özgün çalışmalar yapmayı başarmıştır. Günümüzde de dokumaları yapılarak yurtdışına ihraç edilmektedir.

Anahtar Kelimeler: *İpek Halı, Dokuma, Hereke, Desen Tasarımı, Nesrin Türedi.*

* Dr. Öğretim Üyesi - Kocaeli Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi.

e-posta: zehra.pala@kocaeli.edu.tr / ORCID: 0000-0003-1506-785X

Atıf: Pala Yavuziğit, Zehra (2025). “İpek Halı Tasarım Ve Halı Sanatının Sürdürülmesinde Ödüllü Bir Tasarımcı; Nesrin Türedi”, *Ariş*, Haziran, Sayı: 26, s.9-27.

An Award-Winning Designer in Sustaining the Art of Silk Carpet Design and Weaving; Prose Has Come Up

Abstract

Silk textiles, which are our national cultural heritage, have an important place in traditional Turkish arts. Silk carpets are rare works that are called “Hereke Silk Carpets” in the world and still maintain the same magnificence and existence as a Turkish brand. Hereke carpets are very valuable among hand-woven carpets. The richness and variety of colors, motifs, meanings in these carpets, which are woven with fine silk and wool threads of high quality and after long efforts, are enormous. These weavings, which have around 100-400 knots per square centimeter, are completely handcrafted. It is possible to see samples in different sizes, from large-sized weavings to tiny weavings. There are products produced for different purposes, from prayer rugs to floor mats.

In this research, it is aimed to introduce Nesrin Türedi, an award-winning designer who continues the art of silk carpet weaving today, and her works. Since silk carpet weaving is one of the cornerstones of our intangible cultural heritage, it is important to identify and record cultural heritage bearers who are committed to this profession. Artist, T.R. He is the award-winning Silk carpet pattern designer of the Ministry of Culture and Tourism and weaves many designs. He started this business by learning design programs in his own small workshop and has managed to produce large and original works over the years. He participated in carpet weaving workshops and did weaving and continued his job with great pleasure. Today, it is still woven and exported abroad.

Keywords: *Silk Carpet, Weaving, Pattern Design, Hereke, Nesrin Türedi.*

1.Giriş

Çalışmanın konusunu İpek halı tasarımı konusunda önemli bir tasarımcı olan Nesrin Türedi ve çalışmaları oluşturmaktadır. Konu seçiminde önemli etken, kültürel mirasın sürdürülmesinde günümüzde yapılan çalışmaların farkındalığını artırmak için örnek bir envanter oluşturmaktır. Özellikle sanat alanına gönül vermiş, uzun yıllar bu alanda eser veren kişilerin tanıtılması alana katkı sağlaması açısından örnek teşkil etmektedir. Araştırma kapsamında nitel araştırma yöntemlerinden literatür tarama yapılarak konu ile ilgili kaynaklara ulaşılmıştır. Araştırmanın evrenini ipek halı dokuma örnekleri; örneklemine ise sanatçıya ait incelenen ipek halılar oluşturmaktadır. Sanatçıyla atölyesinde yüz yüze görüşme yapılmış hayatı, tasarımları, tasarımlarındaki teknik-malzeme-motif ve kompozisyon özellikleri hakkında bilgiler alınmıştır. Tasarım ve dokumalarına ait fotoğraflar çekilmiştir. Kendisinde mevcut olan bazı fotoğraflar tespit edilmiştir. İncelenen tasarım ve dokumalara ait örnekler seçilmiş ve gruplandırılmıştır. İlham kaynaklarının neler olduğu bilgisine ulaşılmıştır. Tespit edilen eserlerden 11 adeti çalışma kapsamında incelenmiştir. Eserler kronolojik sıraya göre ele alınarak; ölçü, teknik, düğüm, kalite, motif, kompozisyon özellikleri detaylıca incelenmiş ve paylaşılmıştır. Sanatçı, günümüzde bu mesleği sürdürmek isteyen gönüllülere ise tavsiyelerde bulunarak yol göstermiştir. İncelenen ipek halıların doğru tanımlanabilmesi için “TSE 43 Türk El Halı Standardı”ndan faydalanılmıştır. İncelenen ipek halıların adlandırılmasında ise sanatçının kendi koyduğu isimler yazılmıştır.

Nesrin Türedi bu alanda tasarım ve dokuma faaliyetleri yürüten tasarımcılardan yalnızca biridir. Ancak başka illerimizde ve merkezlerde aynı şekilde faaliyet gösteren tasarımcılarda vardır. Sanatçı Özipek firmasıyla uzun yıllar çalıştığı için ve tasarımlarını firma için tasarladığından bahsi geçen firmadan da izin alınmıştır. Firmanın Kocaeli ve İstanbul illerinde satış mağazaları bulunmaktadır. Sanatçıya “Sanatın Kadınları” adlı belgeselde yer verilmiş ve kendisiyle bazı gazetelerde röportajlar yapılmıştır.

1.1. Hereke’de İpek Halı Dokumacılığı Tarihi

Türkler, halı gibi kıymet verdikleri dokumaları göç ettikleri coğrafyalara taşımışlardır. Bu şekilde motif ve desenler geniş alanlara yayılmış her bölgenin kendi kimliğiyle çeşitlenerek üsluplar oluşmuştur. Halı sanatı içinde aynı durum söz konusu olmuştur (Diyarbakırlı 1972, s. 120, Yetkin 1999, s. 2, Aslanapa 2005, s. 9, Türkmen 2020, s. 3, Soysaldı 2020, s. 3).

Osmanlı Devleti’nin 19. yüzyılda modernleşme döneminde yürütülen faaliyetlere dokumacılıkta dahil edilmiştir. Üretilen eserlerden çeşitli motif ve desenlerle süslü kumaşlar dokumacılık faaliyetlerine önemli katkı sağlamıştır (Sönmez 1984, s. 100). Osmanlı Devleti döneminde kurulan ilk dokuma fabrikası özelliği taşıyan Fabrika-i Hümayun 1843’te Kocaeli iline bağlı İzmit Körfezi’nin kıyısında, Hereke’de kurulmuştur. Fabrikanın kurulmasından elli yıl sonra 100 adet tezgâh kurularak (*Fotoğraf 1*) dokumacılık faaliyetleri başlamıştır (Küçükerman 1987, s. 47). Kumaş dokumalardan sonra halı dokumaya geçilerek, bu alan canlandırılmıştır (Yiğit 2011, s. 137, Kaya, 1999, s. 10).

Fotoğraf 1: Hereke Fabrikası (<https://www.millisaraylar.gov.tr/fabrikalar/hereke-hali-ve-ipek-li-dokuma-fabrikasi>, Erişim tarihi: 01.11.2024)

Hereke Fabrikâ-i Hümayûnu, Osmanlı döneminin aktif sanayileri içinde döneminin en modern ve en önemli dokuma fabrikalarından olmuştur. Sultan Abdülmecid'in (1839-1861) kendi adına tescil edilerek fabrikanın saraya bağlanması sebebiyle fabrika "Hümâyûn: Padişaha, saltanata ait" anlamını taşıyan "Hereke Fabrikâ-i Hümayûnu" adını almıştır (Küçükerman 1987, s. 47, Buluş 2000, s. 115). Başladığı yıllarda sarayın ihtiyaçlarına yönelik üretim yapılan fabrikada zamanla halk için de üretim yapılmış ve satışa sunulmuştur. Üretilen eserler Dünya çapında duyulmuş, ilgi görmüş ve halılara ödüller verilmiştir. 1878 yılında fabrikada yangın çıkması sebebiyle onarım görmek durumunda kalmıştır. Zamanla bina genişletilerek daha geniş bir alanda dokumacılık faaliyetleri sürdürülmüştür (Kaya 1999, s. 14, Engin 2021, s. 32, Yiğit 2011, s. 138).

Fabrikada döşemelik kumaş, halı ve tekstil türünde başkaca eserler dokunmuştur. İç giyim, fanila, kemhane, işleme gibi üretimler yapılmıştır. Bu bilgilere Milli Saraylar Koleksiyonu'nda özenle korunan tarihi eserlerden ve kayıtlı envanter defterlerinden, fotoğraflardan ulaşılabilmektedir (Kuzucu 2018, s. 789). Hereke'de üretilen yüksek kalitedeki dokumalara 1840 yılından sonra Hereke markası sülüs yazı tipiyle işlenmeye başlanmıştır. Bu yazı türünün seçilmesinde önemli etkenin ise taklit edilmesinin zor olmasıdır (Engin 2021, s. 19).

Fabrikâ-i Hümayûnu'nda dokunan ilk halılar, Abdülaziz (1861-1876) döneminde yapılmıştır. Fabrika-i Hümayûn'da, Sultan II. Abdülhamid (1876-1909)'in önderliğinde en yüksek sayıda dokuma üretimi yapılmıştır. Milli Saraylar'a bağlı sarayların ve köşkların döşemelerinde kullanılacak olan halılar Osmanlı döneminde halı dokuma faaliyeti yürüten merkezlerden edinilmiştir. Bu döşemelik halılar halen özenle korunmaktadır. Yapılan araştırmalarda bu halıların Uşak, Gördes ve İngiliz halılarından olduğu tespit edilmiştir (Buluş, s. 149, Fazlıoğlu 2007, s. 27). BOA.HH. Defter 2326, 1300; Defter 2331, s. 68, 1298; Defter 2296, 241,1303; HH.MFŞ.6/32, 1296; hh.THR.1658/71, 1269.

1844 yılında Hereke'de Abdülmecit döneminde kumaş dokuma merkezi kurulmuş, 1881'de de Hereke halı dokumacılığı başlamıştır. Sümerbank öncülüğünde bu faaliyetler devam etmiştir. Türkiye'de Kırşehir, Konya, Kula, Gördes, Milas, Ezine, Kars, Döşemealtı, Erzurum, Yağcıbedir.. gibi merkezlerde de dokumacılık sürdürülmüştür (Aslanapa 1997, s. 24).

Osmanlı Devleti döneminde bazı illerde dokunan halıların bir kısmı ihraç edilmiş, bir kısmı ise saray için dokunmuştur. Hereke halı dokumacılığı bu şekilde temeli atılarak ilerlemiştir (İnalçık 1994, s. 918). Osmanlı Devleti döneminde dokunan kumaşların büyük bir bölümü, dünyadaki önemli müzelerinde yer almıştır (Ural 2002, s. 112). Bu halılara Sultan II. Abdülhamit gibi sultanlar özel ilgi göstermiştir (TBMM yayınları 2010, s. 30).

Hereke Halı Fabrikasında üretilen halılar, saray kullanımı için üretilen dokumaların fazla olması nedeniyle Kapalıçarşı'da satışa konulmuştur (Demirarslan 2000, s. 88).

Fabrika 1930 yılında Sümerbank'a bağlandığı için siparişleri karşılayamamış bunun üzerine Sivas, Bor, Ürgüp ve Kütahya'da şube açma girişiminde bulunmuştur. 1966 tarihinde Ankara'da halıcılık müessesesi kurulmuş ve burada üretim atölyeleri kurulmuştur. 1982 tarihinde ise Isparta halı müessesesine bağlanmıştır. 1995 yılında Sümerbank'tan ayrılarak TBMM Milli Saraylar Daire Başkanlığına bağlanmıştır (Küçükerman 1987, s. 40-49).

Fabrika 1933 yılında Sümerbank'a devredilmiş ardından İran ekolünün etkisiyle ortaya çıkan Hereke desenleri yaygınlaşmıştır. 1930 yılı ve sonrasında klasik Hereke tipi halı desenlerine ek olarak modern diye tabir edilen tasarımlar da yapılmıştır. Fabrika'nın Sümerbank'a devrinden sonra halı üretim kapasitesi zirveye ulaşmış ve daha ziyade İran desenlerinin etkili olduğu ve Fabrika tarafından "Klasik" tabiri ile anılan Hereke desenleri ortaya çıkmıştır. 1930'lu yıllarda, bir dönem bu tip halıların yanında, desenlerde büyük bir dönüşüm görülerek dönemin sanat akımlarını yansıtan Hereke desenlerinden uzak oldukça modern tasarımlar yapılmıştır. Fabrikada üretilen halılarda desenler ve tasarımlar gelişim ve değişim yaşayarak kendini yenilemiştir. İlk dokunan halılar geleneksel motif ve kompozisyon şemasında iken zaman içinde saraya bağlı ressamı tarafından farklı yorumlarla tasarlanmıştır. İlk dokunan halılarda Gördes, Demirci, Sivas halı desenlerinin ağırlıkta olduğu sonraki üretilen halılarda ise saray üslubu tarzında desenlerin olduğu belirgindir. Kurulduğu tarihten itibaren adeta bir okula dönüşen dokuma eğitimleri verilen fabrika, önemli ustalar yetiştirmiştir. Yetiştirdiği ustalar ise Anadolu'da çok sayıda okullara gönderilmiş, öğrendikleri desen ve dokuma sanatını başka insanlara aktarmışlardır. Fabrikaya halı üretimi öğrenmek için giden ustalar kendi memleketlerine döndüğünde Hereke ekolünde halı üretimini öğretmek dokutturmuşlardır (Yiğit 2011, s. 139). (Gökyay 1989, s. 32). 19. yüzyılda Kumkapı, Üsküdar ve Topkapı'da saray halısı üretimi için atölyeler açılmıştır (Ergene 1992, s. 13).

Fabrikanın Sümerbank'a devredilmesiyle yeni bir süreç içine girilmiştir. Sanayileşme için önemli bir merkez olan Sümerbank üretim ve satış alanında önemli görevler üstlenmiştir. Sümerbank'ta üretimin yanı sıra eğitim ve öğretim faaliyetleri de devam etmiştir. Bu şekilde Hereke üretimi hareketlenmiş ve yeni bir şekil almıştır. 1926 yılında halı ressamı olarak adlandırılan ve Hereke Fabrikası'nda çalışmaya başlayan İranlı sanatçı Hüseyin Tahirzade, 1928 yılında tezhip, nakış ve halı tasarımı konularında uzman kadrosuna alınarak sanatçılar yetiştirmiş ve halı sanatına önemli katkılarda bulunmuştur. Hüseyin Tahirzade 1930 yılında Hereke'den ayrılmış ve ülkesine dönmüştür. 1956 yılında tekrar Türkiye'ye gelmiş 1956 yılında ise halı sanatına katkısını sürdürmüştür. Sanatçı dışında desinatörler, lif ve iplik konusunda batılı uzmanlar Hereke'de çalışmışlardır. Bu konulara ilişkin belgeler arşiv

defterlerinde mevcuttur (Yiğit 2015, s. 734, BCA, 7882, 30.18.1.2, 45.39.8, 4.6.1934; BCA, 64802, 30.18.1.2, 74.34.15, 28.4.1937; BCA, 111342/69- 203, 30.18.1.2, 87.50.2, 31.5.1939).

1.2. Hereke İpek Halılarının Genel Özellikleri

İpek halı dokumak için dikey tezgâh, ipek iplikler, makas, kirkit, mekik ve desen hazırlığı gerekmektedir (*Fotoğraf 2*). İlk olarak çözgü sistemi kurularak işe başlanır. Halı ağızlığı, zinciri dokunur ardından kareli kâğıda çıkarılan desenden faydalanılarak ilme atmaya başlanır (*Fotoğraf 2*).

Fotoğraf 2: İpek halı dokuma araç-gereçleri (<https://www.aa.com.tr/tr/kultur/kocaelide-acilan-merkezle-hereke-ipek-hali-dokumaciligi-yeni-den-canlandirilacak/3290763#Erişim> Tarihi: 10.12.2024).

Türk halılarının en önemli özelliği kök boya yani doğal boyayla boyanan ipliklerle dokunmuş olmalarıdır. Kendilerine özgü desen, motif ve tasarımlarda bu kimliğin oluşmasında önemlidir. Ancak 1856 yılında William Henry Perkin tarafından sentetik boyalar üretilmeye başlanmıştır. Bu boyalarla boyanan iplikler ise dokumalarda kullanılmıştır. Osmanlı sarayı ürettiği halılarda doğal boyalarla beraber sentetik boyalı iplikleri de kullanarak halı üretimini devam ettirmiştir. Eski dokumalardaki sentetik boyaları Milli Saraylar'ın Hereke halı örnekleri incelenerek tespit edilmiştir (Aytaç 2006, s. 75). Kırmızı, mor tonlarındaki ipliklerde koşnil; yeşil, lacivert, mavi ipliklerde ise indigonun kullanıldığı belirlenmiştir (Çiloğlu 1995, s. 3)

İpek halılarda Gördes düğümü ile Hekim düğümü (Sine düğümü) benzeri düğümler atılmıştır. Düğüm sayıları, 90x90, 100x100, 8100x10.000 gibi rakamlarla değişiklik göstermiştir. Hereke ipek halılarında santimetrekare başına ortalama 10x10=100 düğüm bulunur. Dikeyde (çözgü), yatayda (atkı) 10 düğüm anlamına gelir. Düğüm sayısı 12x12, 14x14, 20x20 veya daha çoktur. Toplam düğüm sayısı, halının toplam alanının belirlenmesinden sonra hesaplanır. 1 metrekare alanında ve santimetrekare başına ortalama 100 düğüm taşıyan bir Hereke ipek halısında 1.000.000 düğüm vardır. 1.000.000 düğümlü ipek halının dokunması ise 1 yılı bulabilmektedir (Altınbaş 1977, s. 11). Osmanlı Saray Halıları, Türk halıları içinde kendine özgü bir yer edinmiştir. Özellikle 16. yüzyılın sonunda parlak bir dönem yaşamış desen ve dokuma özellikleri açısından yeni ve farklı bir tür olarak gelişmiştir. Desen tasarımında çiçek motifleri yoğunlukla kullanılmıştır (Aslanapa 1997, s. 24).

Pek çok müzede örnekleri olan Osmanlı saray halılarının ilk örnekleri 16. yüzyıla tarihlendirilmektedir. Bu örneklerde rumi, helezon, stilize çiçekler, hançer, penç, gonca gül, lale, sümbül, karanfil, narçiçeği gibi motifler ve süslemeler yoğun şekilde kullanılarak saray

üslubunu oluşturmuştur. Çiçek motiflerinin yanı sıra hayvan, insan figürleri, dini ve sembolik motifler, geometrik desenler, büyük motifler, mihrap planları çeşitli renk yelpazesi içinde göze çarpmaktadır. Hereke halılarında kırmızı, pembe, bej, mavi, yeşil ve lacivert renkleri yoğun şekilde kullanılmıştır. Sarı, siyah, kahverengi, bordo, kırmızı renkleri ise desen ve motif içlerini süslemektedir (Öney 1992, s. 155).

Hereke halılarındaki kompozisyon planları madalyonlu (göbekli), birim desenli, ½ simetrik desenli, mihraplı, yekpare, yollu desenli ve geometrik desenli olmak üzere gruplandırılmaktadır. Saray halıları renk motif ve desen özellikleri bakımından büyük bir uyum içindedir (*Fotoğraf 3-4*). Kullanım alanına göre taban, seccade, kelle, yastık, karyola halıları olarak gruplandırılmaktadır (Altınbaş 1977, s. 11).

Fotoğraf 3-4: Hereke ipek halı örnekleri 1980, 10x10, 41 cm. x 30 cm (Polat 2018, s. 49-51)

2. İpek Halı Tasarımcısı Nesrin Türedi

29 Mart 1961 tarihinde İstanbul Fatih semtinde doğan aslen Tatar olan Nesrin Türedi, çocuk yaşta taksimde sokak ressamlarıyla iç içe olduğunu aktarmaktadır. Resim sanatına olan ilgisi küçük yaşlarda başlayan sanatçı, Güzel Sanatlar Akademisine gitmek istese de siyasi olaylar yüzünden gidememiştir. İstanbul Sultan Selim Kız Enstitüsü Meslek Lisesi Resim branşından mezun olmuştur. Başvurduğu halı firmasında ilk desenini tasarlayarak bu sanata başlamıştır. Sanatçı bu mesleğe 1980 yılında İstanbul ili Beyazıt semtimde Duruder Halıcılık firmasında başlamıştır. Duruder halıcılıkta tasarım bölüm müdürü Mehmet Develioğlu'ndan elde desen tasarımı yapmayı öğrenmiştir. 1980-2002 tarihleri arasında büyük kareli kâğıtlara ipek halı tasarımları çizmiştir. 1988 yılında Özipek firmasına geçerek tasarımlarını bu firma bünyesinde tasarlanmıştır. 2002'den sonra İranlı ipek halı tasarımcısı Hüseyin Benan'dan bilgisayar programlarıyla tasarım yapmayı öğrenmiştir. Hüseyin Benan'dan İran stilini, gölgelendirme, renklendirme ve figürlü minyatür eserlerin tasarımını öğrenmiştir. Resim sanatını halıya nasıl uyarlayacağını tüm inceliklerini aktarmıştır. Elle

çizdiği tasarımları süreç içinde tasarım programları öğrenerek geliştirmiş ve tasarımları dokumaya hazır hale gelecek şekilde ölçülendirmiştir. 2002 yılında Özipek firması Texflash NetGrafix programını satın almış ve programla ilgili tüm detayları programın satışını yapan firma kendisine öğretmiştir. Bu program dışında İran tasarım programı olan Booria kullanarak çalışmalarını devam ettirmiştir. İlerleyen yıllarda Photoshop İn Design programından da faydalanmıştır. 27 yıl Özipek firmasıyla çalışan sanatçının küçük ve büyük farklı ebatlarda tasarımları vardır. 2017’de Bursa Büyükşehir Belediyesi bünyesinde “Bursa İpeğini Canlandırma Projesi” içinde yer almış 7 yıl boyunca proje için “Umurbey İpek Üretim ve Tasarım Merkezi”nde çalışmaya devam etmiştir. Özipek firmasında 22 yıl çalıştıktan sonra sahibinin ayrılmasından sonra kendisi de firmadan ayrılmıştır. Kendi evine yakın küçük bir atölye kurarak dokuma faaliyetleri sürdürmektedir. Tasarımları firma bünyesinde halen üretilmekte yurtiçi ve yurtdışına satışları yapılmaktadır. Binin üzerinde tasarımı olduğunu aktaran sanatçının “Yıldız Koleksiyonu” adında Bursa’da kendi atölyesine yakın bir koleksiyonu bulunmaktadır. Sanatçı, 2021 yılında T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı’nın “Somut Olmayan Kültürel Miras Taşıyıcısı İpek Halı Tasarımcısı” ünvanını almıştır. Sanatçı, yaptığı çok sayıda tasarımın tanınırlığının yüksek olması, tasarımlarının sürekli üretilerek satışının kolaylıkla yapılması, minyatür özelliği taşıyan tasarımlarının gerçeklik algısına çok yakın olması gibi etkenler dolayısıyla bu ünvanı almaya hak kazandığını ifade etmektedir. Yaptığı tasarımlarda bitkisel-hayvansal motifler, figürler, nesneli-sembolik motifleri kullanmıştır. Tasarımları için ilham kaynaklarını İran, Tebriz, İsfahan halılarından, tezhip motiflerinden camilerden, saraylardan, külliyelerden aldığını ifade etmektedir. Sanatçıyı diğer tasarımcılardan ayıran özelliği ise İranlı Hüseyin Benan’dan resim-minyatür sanatlarıyla ilgili uzun süreli eğitim alarak kendi sanat görüşüyle birleştirmesidir. Figürlerin gerçekçi oluşu, perspektif ve genel sanat kurallarını dikkate alarak tasarımlarını planlaması, Hereke ipek halılarının karakteristik yapısıyla uyumludur. Stilize ve natüralist üslupta tasarladığı motif düzenleri geleneksel ipek halı sanatının devamlılığını sağlamaktadır.

İpek halı tasarım tutkusu onu Americas Magnificent Carpets’da (2013) ipek halı tasarım ödülü (Halı Oscarı) almaya götürmüştür (Fotoğraf 2, 3, 4, 5). Ödüllü eseri 2.441x3.049 cm ebadında, beş renkten oluşmaktadır. Siyah ve gri tonlarında çalışılmıştır. “Altıntarım” isimli ödüllü eseri 2010 yılında tasarlanmış tamamlanması bir yıl sürmüş ve 2011 yılında yarışmaya gönderilmiştir. Ancak tasarım çok beğenilmesine rağmen ölçüleri uygun bulunmadığı için ödül alamamıştır. 2013 yılında ölçülendirilip yeniden tasarlayan ve firma bünyesinde dokunan halı bu kez aynı yarışmada ödül almaya hak kazanmıştır. Meslek hayatının 33. yılında ödülü aldığını belirten Türedi, Özipek firması olarak yarışmaya katıldıklarını, başarının tüm ekibe ait olduğunu ve ödülün çocuklarına bırakacağı büyük bir miras olduğunu belirtmiştir.

“Altıntarım” adını verdiği ödüllü eserinde sanatçı, gri ve siyahın tonlarını kullanmıştır. 1 kalın 6 ince bordür ve zemin kompozisyonunun yer aldığı eserinde hançer, hatai, gongagül, doğal çiçekler, palmet ve kıvrım dallar kullanmıştır. ¼ birim raporlu planlanan desene ait ulaşılabilen fotoğraflar paylaşılmıştır (Fotoğraf: 5-6-7-8). Bordürler içte ve dışta aynı düzendedir. Kalite 15x15 olup 1 santimetre kareye 300 düğüm düşmektedir.

Fotoğraf 5-6: Nesrin Türedi ödüllü eseri “Altıntarım” tasarım ve detay

Bu meslekle ilgilenen kişilere sanatçı; önce doğayı gözlemlemelerini, motif kültürünü iyi araştırıp öğrenmelerini, elde tasarım çiziminin inceliklerini iyi bilmeyi ve güncel dijital halı tasarım programlarından faydalanmalarını tavsiye etmektedir. Dokumayı mutlaka deneyimleyerek tasarımların dokumada buluşma sürecine hâkim olmalarının da önemli olduğunu eklemiştir.

Fotoğraf 7-8: Nesrin Türedi ödüllü eseri “Altıntarım” (2013)

Fotoğraf 9: İpek iplik seçimi**Fotoğraf 10:** Elde desen tasarımı

İpek halı tasarımı önce elde desen çizilip sonra dijital tasarım programlarıyla düzenlenip son olarak ebatlandırılarak yani kareli kâğıtla dokumaya uygun hale getirilerek dokunmaktadır (Fotoğraf 9-10). Kalite ve ölçü en başta planlanmalıdır. Ardından Tasarım yani desen planları yapılır. Her bir kareye bir ilmek atılarak dokuma tamamlanır.

Fotoğraf 11: Revnak (1987)**Fotoğraf 12:** Bin Bir Gece (1987)

Revnak isimli ipek halı (Fotoğraf 11), 12x12 kalitede olup 1 santimetre kareye 196 düğüm düşmektedir. 73x132 cm ebatlarındadır. Hav yüksekliği 1,5 mmdir. Türk (Gördes) düğümü ile dokunmuştur. Pano türündedir. Dıştan içe doğru bir ince bir kalın, bir ince bordür ve zemin kompozisyonundan oluşmaktadır. Siyah renkli ince bordür kalın bordürden yükselen lale ve çiçek motiflerinin uzantısıdır. Kalın bordürde krem ve kırmızı renk zemin rengidir.

Mavi ince bir şeritle çevrelenmiştir. Bordür üzerinde bitkisel çiçek ve yaprak motifleri kullanılmıştır. İçteki ince bordürde mavi zemin rengi üzerinde gül, papatya gibi natüralist tarzda çiçek motifleri kurdela şemasıyla süsleme yapılmıştır. Orta zemin iki bölümden oluşmaktadır. Siyah renkli alt zeminde ince bordürden yükselen bir vazo ve vazodan çıkan çiçek motifleri dikkat çekicidir. Üst bölümde ise mavi zemin ince bordürle buluşmakta ve üzerinde kanatlı mitolojik melek figürü yer almaktadır. Başınca tacı bulunan melek figürü iki eliyle kuşak bitimindeki kurdelaları tutmaktadır. Etrafında ise uçuşan kuş figürleri vardır. Minyatür bulutları ise ara ara kullanılmıştır. Mavi, kırmızı, yeşil, sarı, krem rengi, siyah renkleri tasarıma hâkimdir. Atkı, çözgü ve ilme ipi ipektir. Halı genelinde asimetrik kompozisyon hakimdir.

Bin Bir Gece ipek halı (Fotoğraf 12), 12x12 kalitede olup 1 santimetre kareye 224 düğüm düşmektedir. 96x128 cm ebatlarındadır. Hav yüksekliği 1.5 mmdir. Türk (Gördes) düğümü ile dokunmuştur. Pano türündedir. İki ince bir kalın bordürle tasarım çevrelenmiştir. Dışta kalın bir bordür üzerinde 8 kollu yıldız ve rumi motifleri birbirini takip etmektedir. Zeminde üzerinde dans eden insan figürleri ve eğlence sahnesi görülmektedir. Yıldızlı dolunaylı bir gece tasvir edilmiştir. Figürler üzerindeki süslemeler dikkat çekicidir. Zemin siyah renklidir. Ağaçlar, çiçekler ve bitkiler doğal haldedir. Bordo, mavi, siyah, krem rengi, kahverengi, yeşil ve tonları kullanılan renklerdir. Atkı, çözgü ve ilme ipi ipektir. Asimetrik ve simetrik beraber kullanılmıştır.

Fotoğraf 13: Baharın Gelişi (1990)**Fotoğraf 14:** Birim Tekrarlı (1995)

Baharın Gelişi ipek halı (Fotoğraf 13), 14x14 kalitede olup 1 santimetre kareye 226 düğüm düşmektedir. 76x122 cm ebatlarındadır. Hav yüksekliği 1,5 mmdir. Türk (Gördes) düğümü ile dokunmuştur. Pano türündedir. İpek halının konusu doğanın uyanışı ve baharın gelişidir. Siyah zemin üzerine dıştan içe ince tek bir bordürle çevrelenerek hayvan motifleriyle süslenmiştir. Bordür üzerinde kıvrım dallar yeşil ve kırmızı olarak birbirlerinin içinden geçmekte ve bordürü kuşatmaktadır. Siyah renkli zemin üzerinde ağaç motiflerinin etrafında geyik, kuş ve karaca figürleri hareket halinde tasvir edilmiştir. Yeşil ve çeşitli renklerdeki

yapraklar rengârenk çiçekler tasarımı zenginleştirmiş ve doğal bir tasarım ortaya çıkmıştır. Çiçek motifleri sarı, turuncu, pembe renklidir. Papatya, lale, kıvrım dallar bir arada kullanılmıştır. Mavi, yeşil, pembe, turuncu, siyah, kırmızı, sarı ve bu renklerin tonları kullanılmıştır. Atkı, çözgü ve ilme ipi ipektir. Asimetrik kompozisyonla tasarlanmıştır.

¼ birim tekrarlı ipek halı (Fotoğraf 14), 12x12 kalitede olup 1 santimetre kareye 144 düğüm düşmektedir. 124x184 cm ebatlarındadır. Hav yüksekliği 2,0 mmdir. Türk (Gördes) düğümü ile dokunmuştur. Yer yaygısı türündedir. Dıştan içe doğru ince bordür, bir kalın bordür ve zemin kompozisyonu bulunmaktadır. Zeminle bordürleri ince şeritler ayırmaktadır. Dokumada krem rengi ve kahverenginin tonları kullanılmıştır. İnce bordürde kıvrım motifleri tekrar etmektedir. Merkezde kahverengi zemin üzerinde geometrik bir formun içine hançer yaprakları, rumi motifleri kullanılarak form her iki kenarından bitkisel bir motifle taçlandırılmıştır. Bu forma benzeyen ikinci bir geometrik form aynı motiflerle süslenerek tekrarlanmıştır. Aralıklı olarak tekrarlanmış ve zemini kuşatmıştır. Ara boşluklara ise yine rumi motifleriyle süsleme yapılmıştır. Atkı, çözgü ve ilme ipi ipektir. Simetrik kompozisyonla tasarlanmıştır.

Fotoğraf 15: Madalyon Desenli (1995)

Fotoğraf 16: Kız Kulesi (1998)

Madalyon desenli ipek halı (Fotoğraf 15), 14x14 kalitede olup 1 santimetre kareye 225 düğüm düşmektedir. 82x119 cm ebatlarındadır. Hav yüksekliği 1,5 mmdir. Türk (Gördes) düğümü ile dokunmuştur. Yer yaygısı türündedir. Dıştan içe doğru bir bordür ve zemin kompozisyonundan oluşmaktadır. Dıştaki bordür kırmızı zeminli olup hatai ve yaprak motifleriyle süslenmiş ve krem rengi iplik ile dokunmuştur. Zemin kompozisyonunda siyah rengi kullanılmış orta merkezde 16 kollu yıldıza benzer geometrik bir madalyon formu yer almıştır. Siyah zemin üzerinde motif çeşitliliği dikkat çekicidir. Rumi, palmet, hatai, yaprak, goncagül gibi bitkisel motifler zemini süslemiştir. Motifler açık tonlarda mavi, krem rengi, kırmızı ve kahverengi ile boyalıdır. Geometrik formdaki merkezin 16 kolunun arasından palmet motifleri çıkmaktadır. Bu formun içi krem rengi ile boyanmış insan ve doğa manzarası ile bezenmiştir. Karaca, tavus kuşu, keçi, tavuk gibi doğal hayvan motifleri, oturan ve

hareket halinde kadın figürleri görülmektedir. Ağaçların belirgin olduğu tasarıma natüralist üslup hakimdir. Bulut, çiçek ve bitkiler de kullanılan diğer motiflerdir. Siyah, krem rengi, kahverengi, mavi, bordo, yeşil renkler kullanılmıştır. Atkı, çözgü ve ilme ipi ipektir. Tasarımda zemin kompozisyonu simetrik, madalyon şeması ise asimetrik olarak tasarlanmıştır.

Kız kulesi ipek halı (Fotoğraf 16) 14x14 kalitede olup 1 santimetre kareye 225 düğüm düşmektedir. 82x119 cm ebatlarındadır. Hav yüksekliği 1,5 mmdir. Türk (Gördes) düğümü ile dokunmuştur. Pano türündedir. Dıştan içe doğru ince bir kuşak ve madalyonlu zemin kompozisyonu görülmektedir. Kuşak ince su yolu geçişlidir. Mavi-krem rengi ile birbirini takip etmektedir. İnce şeritler kuşakları bölmüştür.

Zeminde gökyüzü, kız kulesi ve çiçek motifleriyle süsleme yapılmıştır. Gül, papatya, minik dallardaki çiçekler ahenk halindedir. Zeminde alt bölüme daha yakın konumlandırılan yuvarlak bir form görülmektedir. Yuvarlak formu, çiçekler etrafından sarmaktadır. Çiçekler dallar üzerinde büyükten küçüğe bir sıra halinde yerleştirilerek tasarımda tekrar ve ritim duygusu uyandırmıştır. Bu durum tasarımın dinamik olmasına neden olmuştur. Formun içinde yer alan kız kulesi adeta canlı örneği gibi birebir tasvir edilmiştir. Üzerindeki renkler bile mimarisi ile aynıdır. Alt bölümünde deniz, etrafında uçan kuşlar yer alır. Kız kulesinin etrafında ise rumi motifleri ve çiçekler birbiriyle bağlantılı şekilde kullanılmıştır. Mavi ve tonları, krem rengi, kahverengi kullanılmıştır. Özellikle mavinin altı tonu kullanılarak deniz, gökyüzü temalarına uygunluk sağlanmıştır. Atkı, çözgü ve ilme ipi ipektir. Asimetrik kompozisyon göze çarpmaktadır.

Fotoğraf 17: Süslü Kuş (2000)

Fotoğraf 18: Kuş Yuvası (2001)

Süslü kuş ipek halı (Fotoğraf 17), 12x12 kalitede olup 1 santimetre kareye 144 düğüm düşmektedir. 76x95cm ebatlarındadır. Hav yüksekliği 1.5 mmdir. Türk (Gördes) düğümü ile dokunmuştur. Pano türündedir. Dışta bir kalın bordür, kenar suyu ve zemin kompozisyonundan

oluşmaktadır. Mavi renkle çevrelenen halıda kırmızı-mavi renklerle bitkisel süslemeler tekrar etmektedir. Siyah ve mavi zemin rengi kullanılmıştır. Orta zeminde ise siyah renk üzerinde dalda duran tek bir kuş figürü görülmektedir. Ağaç dalları renkli çiçeklerle süslenmiştir. İpek malzemeyle dokunan halıda siyah, mavi, kırmızı, sarı, yeşil, renkleri dikkat çekicidir. Atkı, çözgü ve ilme ipi ipektir. Simetrik ve asimetrik kompozisyon göze çarpmaktadır.

Kuş yuvası ipek halı (Fotoğraf 18), 15x15 kalitede olup 1 santimetre kareye 300 düğüm düşmektedir. 85x115 cm ebatlarındadır. Hav yüksekliği 1.5 mmdir. Türk (Gördes) düğümü ile dokunmuştur. Pano türündedir. Dıştan içe kalın bir bordür ve madalyonlu zemin kompozisyonu yer alır. Bordür dört ucundan köşebenle süslenmiş, goncagül, hatai, yaprak ve çiçek motiflerinin dal sistemi içinde beraber kullanılmasıyla zenginleştirilmiştir. Zeminde 16 dilimli içleri çiçek motifleriyle süslenmiş form siyah zemin renkli madalyonu etrafından kuşatmıştır. Madalyonun içinde tek bir dalda kuş yuvası, yuvada duran bir kuş ve yuvaya doğru uçan bir kuş tasvir edilmiştir. Ağaç dallarından ve etrafından ise renkli çiçekler çalışmayı doldurmuştur. Siyah, bordo, krem rengi, mavi, yeşil ve tonları kullanılmıştır. Atkı, çözgü ve ilme ipi ipektir. Asimetrik zemin belirgin olsa da simetrik düzenin ağırlıkta olduğu göze çarpmaktadır.

Fotoğraf 19: Halı Dokuyan Kızlar (2002)

Fotoğraf 20: Gül Bahçem (2002)

Halı dokuyan kızlar ipek halı (Fotoğraf 19), 12x12 kalitede olup 1 santimetre kareye 156 düğüm düşmektedir. 96x128 cm ebatlarındadır. Hav yüksekliği 1.5 mmdir. Türk (Gördes) düğümü ile dokunmuştur. Pano türündedir. Dıştan içe doğru bir ince bir kalın ve bir ince bordür ve zemin kompozisyonu yer alır. Dış bordürde hatai motifliyle desen tasarımı görülmektedir. Kalın bordür üzerinde birbirini bordür boyunca tekrar eden ortada bir hatai ve iki yanında kuşların olduğu kompozisyon yer alır. İnce bordürde çiçek motifleri farklı renklerde tekrar edilmiştir. Zemin rengi olarak krem rengi kullanılan kompozisyonda serbest halde halı dokuyan kızlar, ağaçlar, kuşlar, horoz, koyun, ceylan figürleri belirgindir. Siyah, krem rengi,

mavi, bordo, yeşil ve tonları kullanılan renklerdir. Atkı, çözgü ve ilme ipi ipektir. Asimetrik zemin ön planda olsa da simetrik düzen bordürlerde ağırlıktadır.

Gül Bahçem ipek halı (Fotoğraf 20), 14x14 kalitede olup 1 santimetre kareye 286 düğüm düşmektedir. 90x130 cm ebatlarındadır. Hav yüksekliği 1.5 mmdir. Türk (Gördes) düğümü ile dokunmuştur. Yer yaygısı türündedir. Köy yaşamından kesitler halıya aktarılmıştır. İki ince bir kalın bordür ve madalyonlu zemin kompozisyonu görülmektedir. Bordürlerde hatai, yaprak, çiçek motifleri yer alır. Kalın bordürü büyük altı madalyon donatmıştır. İçleri natüralist tarzda gül, papatya, lale, karanfil motifleriyle ve kuş figürleriyle süslüdür. Zeminde yer alan madalyonda aynı şekilde çiçek buketleriyle süslenmiştir. Madalyon dışındaki zeminde ise ağaç, çiçek, insan, at, koyun, nehir, ev gibi detaylarla süslenmiş kompozisyon vardır. Zengin motif çeşitliliği dikkat çekmektedir. Krem rengi, kahverengi, mavi, bordo, pembe, yeşil ve tonları kullanılan renklerdir. Atkı, çözgü ve ilme ipi ipektir. Asimetrik kompozisyon kendini göstermektedir.

Fotoğraf 21: Şehzade Mustafa (2017)

Şehzade Mustafa ipek halı (Fotoğraf 11), 15x15 kalitede olup 1 santimetre kareye 300 düğüm düşmektedir. 83x145 cm ebatlarındadır. Hav yüksekliği 1,5 mmdir. Türk (Gördes) düğümü ile dokunmuştur. Pano türündedir. Dıştan içe doğru kenar suyu, iki kalın ve iki ince bordürle kuşatılmıştır. Zeminde ise madalyon formu içinde Şehzade Mustafa tasvir edilmiştir. Dıştaki kalın bordürde iç içe formlar oluşturulmuş bitkisel çiçek ve yaprak motifleriyle tasarım yapılmıştır. Bordürün dört köşesini yaprak ve hatai motifli süslemeler sivrilerek tamamlamıştır. İçteki kalın bordürde kırmızı zemin üzerinde rumi ve palmet motifleri birbirini takip etmiştir. İnce bordürlerde bitkisel ve rumi motifleri minik olarak tekrarlanmıştır.

Zemin koyu lacivert üzerine mavi tonların olduğu Rumilerle süslenmiştir. Orta madalyonda Muradiye Külliyesi içindeki Şehzade Mustafa'nın türbesi ve Şehzade Mustafa tasviri görülmektedir. Şehzadenin kıyafeti tamamen bitkisel motiflerle süslenerek tasarımı doldurmuştur. Sağ taraftan etek kısmında 3 adet dönen siyah kıyafetli figürlerde şehzadenin gözyaşları temsil edilmiştir. Rumi, kıvrım dallar, nar motifleri kullanılmıştır. Eserin çok renkli, motif ve süsleme olarak oldukça zengin olduğu söylenebilir. Lacivert, mavi, kırmızı, krem rengi, sarı, yeşil, mor ve bu renklerin tonları tasarımda kullanılan renklerdir. Simetrik ve asimetrik kompozisyon beraber kullanılarak tasarım yapılmıştır. Atkı, çözgü ve ilme ipi ipektir. Halı bordürlerde simetrik, zeminde asimetrik kompozisyonla tasarlanmıştır.

3. Sonuç

Hereke ipek halıcılığı geleneksel değerleri yansıtmayı, köklü bir geçmişe sahip olması açısından önem arz etmektedir. Hereke'de başlayan ipek halı dokuma geleneği günümüzde pek çok ilimizde yaygın şekilde devam etmektedir. Ancak günümüz teknolojileriyle makine halıcılığı, kolay üretilip uygun maliyetle satılması nedeniyle daha çok talep görmektedir. Bu durum ipek halıcılığın belli bir alanda sınırlı kalmasına sebep olmaktadır. Uzun zamanda tasarlanıp el işçiliğiyle dokunan bu nadide sanat eserlerinin üretiminin yaygınlaştırılması hem istihdamı artıracak hem el sanatı ürünlerinin yok olma tehlikesine karşı canlılık kazandıracaktır. Kültürel değerlerimizi yansıtan her bir motif ve atılan her bir ilme sanatımızın sürdürülebilirliği açısından çok değerlidir. Tüm bu sebepler göz önünde bulundurulduğunda ipek halı tasarım ve dokuma geleneğinin devamlılığı ve tanınırlığının sağlanması için bu alanda çalışan kişilerin tanıtılması gerekmektedir. Bu kişiler ve merkezler örnek teşkil ederek kültür envanterimize katkı sağlayacaktır.

Çalışma kapsamında ipek halı tasarımcısı Nesrin Türedi'nin hayatı, ipek halı tasarım yolculuğu ve tasarımları hakkında bilgiler verilmiştir. Sanatçının çok sayıda eserinden 11 eseri çalışmaya dahil edilerek incelenmiştir. Boyutları 76x95, 96x128, 150x180.. olan farklı ölçülerde tasarımlar görülmektedir. En eski örnek 1985 tarihlidir. Yakın tarihli eserler ise 2002 tarihlidir. Hav yüksekliği 1.5, 2.00 mmdir. Eserlerde renk ve motif çeşitliliği göze çarpmaktadır. Figürlü süslemelerin zemin renginde siyah kullanılması figürleri ön plana çıkarmıştır. Mitolojik motiflerden, çiçek motiflerine, geometrik motiflerden, hayvansal motiflere kadar geniş bir çeşitlilik mevcuttur. Dini konulardan, manzaralı tasvirlerle, eğlence sahnesine kadar pek çok konu işlenmiştir. Özellikle mimari yapı ve figürler çok gerçekçi tasvir edilmiştir. Dokuma kaliteleri 12x12, 14x14, 15x15 olarak değişkenlik göstermektedir. İncelenen örneklerin tamamı ipek malzeme ile dokunmuştur. Gördes düğüm tekniği ile dokunan halılar birim tekrarlı simetrik, asimetrik kompozisyonlarda, pano ve yer yaygısı olarak planlanmıştır. Tasarım ilkelerinde denge, ritim, tekrar, koram, zıtlık ilkelerine uyumlu çalışıldığı görülmektedir. Perspektifin doğru kullanıldığı, ön planda olması istenen figür ve motiflerin odak noktalarına yerleştirilerek başarılı olunduğu söylenebilir. Bordür-zemin ölçüleri ve tasarım içindeki tüm elemanların birbiriyle orantılı olması dokumaların estetik özelliğine katkı sağlamıştır. Tasarımlarda dikkat çeken unsurlar Hereke ekolünün sürdürülmesi için klasik tarzda çalışılmasıdır. Figürler gerçekçi ve hareketlidir. Renkler tonlarıyla beraber kullanılmış, bordürler ince kalın sistemlerde tekrar edilmiştir. Doğa tasvirlerinin olduğu eserler dikkat çekicidir. İran ipek halı tasarım üslubuna benzerlikler görülmektedir. Siyah ve krem rengi neredeyse tüm eserlerde temel renk olarak kendini göstermektedir. Eserlerin tamamı dikdörtgen formdadır. Hem stilize hem natüralist motifler kullanılarak Hereke tarzının devamı niteliğinde eserler üretilmiştir.

Nesrin Türedi bu sanatla ilgilenen sanatseverlere çizim programları öğrenerek desen konusunda gerekli bilgileri de öğrenerek kendilerine özgü yeni desenler oluşturmak için ilham kaynakları bulmaları gerektiğini tavsiye etmiştir.

Nesrin Türedi'den yola çıkarak günümüzde istihdamı artırmak, ipek halı tasarım kültürünü tanıtmak ve teşvik etmek bu sanatın devamlılığı açısından önemlidir. Aktif olarak devam eden atölyeleri, merkezleri tanıtmak, projelerle şekillendirmekte tanıtım için faydalı olacaktır.

KAYNAKÇA

- Aslanapa, O. (1997). Türk halı Sanatının Tarihi Gelişmesi. *Arış*, 3, s. 18-24.
- Aslanapa, O. (2005), *Türk Halı Sanatının Bin Yılı*, İnkilap Yayınevi, s. 9.
- Ata, Y. A. (2011). “19. Yüzyıl Osmanlı Halıcılık Eğitiminde Hereke Fabrika-i Hümayunu Modeli”, *Arış*, S. 5, s. 136-143.
- Ata, A. A. (2015). Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Hereke Halı ve İpekli Dokuma Fabrikasının Eğitim Ve Sanat İşlevi. Uluslararası Gazi Akça Koca ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu Bildirileri.
- Altınbaş, E. T. (1997). “Türkiye’de Doğal İpekten El Dokuması Halı Yapımı ve Üretilen Halıların Folklor Yönünden Teknik Bazı Özellikleri”, I. Uluslararası Türk Folklor Kongresi Bildirileri, Kültür Bakanlığı Milli Folklor Araştırma Dairesi Yayınları, S. 22, Akın Matbaası, s.11-14.
- Ahmet A. (2006). *Geleneksel Türk El Dokumacılığı Sanatı*, 3. Baskı, Anka Basım Yayın, s. 75.
- BULUŞ, A. (2000). Osmanlı Tekstil Sanayi Hereke Fabrikası, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul, s.115.
- Çiloğlu, H. (1995). Milli Saraylar’da Bulunan Bir Grup Hereke İpek Halılarının Boyarmadde Özellikleri, Öneri, C.I., s.3. s.167-185.
- Demirarslan, D. (2000). “Hereke Halısının Tarihi Gelişimi Dünü ve Bugünü” Türk Dünyası Kültür Ve Sanat Sempozyumu, Isparta, s. 87-92.
- Demirarslan, D. (2021), Batı Saraylarında Türk Halısının Kullanımı ve Önemi, Milli Folklor, sayı. 132, cilt. 17, s. 219-221.
- Diyarbakirli, N. (1972). *Hun Sanatı*, İstanbul, s.120.
- Erdmann, K. (1986). 15. *Asır Türk Halısı*, Çev. Haldun Taner, 84, 86, 92, 105.
- Engin, V. (2021). *Fabrikasının Kuruluşu*, Yeditepe yayınları, s. 32.
- Ergene, C. (1992). “Türk Saray Halıları”, Kültür ve Sanat Dergisi, iş Bankası Yayınları, S.13, s. 27.
- Fazlıoğlu, A. (2007). *Milli Saraylar Halı Koleksiyonu’nun Oluşum Süreci, Düğümün Son Halkası Osmanlı Sarayı Halıları*. MS yayınları, s. 27.
- Gökay, O. S. (1989). *Bir Saltanat Düğünü, Topkapı Sarayı Müzesi Yıllığı*. s. 1, Ofset yayınevi, s. 32.
- Gezgör, V. (1999). “Hereke Fabrika-i Humayunu’nda Halı Üretimi”, Milli Saraylar Koleksiyonu’nda Hereke Dokumaları ve Halıları, TBMM Milli Saraylar Yayınları, s. 173.
- İnalçık, H. (1994). *Quataert, An Economic And Social History Of Ottoman Empire*, 21600-1914, Cambridge University Press.
- Kaya, M. K. (1999). *Hereke Fabrika-i Hümayûnu Tarihçesi, Milli Saraylar Koleksiyonu’nda Hereke Dokumaları ve Halıları*, İstanbul, s.14.
- Küçükerman, Ö. (2000). *Hereke Fabrikası*, Sümerbank Yayınevi, İstanbul.
- Küçükerman, Ö. (1987). *Hereke Fabrikası*, Saraydan Hereke’ye Giden Yol, Sümerbank Yayınevi, s. 47.

- Kuzucu, K. (2018). Hereke Fabrikası. Fes Bölümünün Kuruluşu ve Üretimi, Uluslararası Çoban Mustafa Paşa ve Kocaeli Tarihi- Kültürü Sempozyumu IV Bildirileri, s.789-813.
- Öney, G. (1992). *Anadolu Selçuklu Mimari Süslemesi ve El Sanatları*, İş Bankası Yayınları, s. 155.
- Polat, R. (2018). “İnce (Yüksek) Kalite Hereke İpek Halıları Desen Tasarımları”. Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi).
- Öztürk, B. (2016). “Tezgâhtan Saraya: Osmanlı Saray Halıları”, Yedi: Sanat, Tasarım ve Bilim Dergisi, S. 16, s. 121-127.
- Soysaldı, A. (2020). Hereke İpek Halıları. Cumhuriyet Dönemi Türk Halıcılığı Kitabı, Cilt II. Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı. Ankara. Etkileşim Baskı Yayınları. s. 1101-1134.
- Sönmez, Z. (1984), “Batı Anadolu Türk Halıcılığının 19. Yüzyıldaki Durumu Üzerine”, Türk Dünyası Araştırmaları (Türk Halıları Özel Sayısı), S. 32, s. 95-106.
- Türkmen, N. (2020). *Anadolu Türk Halılarının Tarihi Gelişimi*, Cumhuriyet Dönemi Türk Halıcılığı Kitabı, Ed. Aysen Soysaldı, C.1, s. 3.
- TBMM Milli Saraylar (1999). *Milli saraylar Koleksiyonu’nda Hereke Dokumaları Ve Halıları*, s.10-21.
- TBMM Milli Saraylar Daire Başkanlığı (2010). *Düğümün Son Halkası; Osmanlı Sarayı Halıları*, İstanbul, s.30.
- Ural, T. Ş. (2002). *Dolmabahçe Sarayı’nda Yer Alan Bazı Özgün Örnekleriyle Hereke İpekli Dokumaları*, İstanbul, s.112.
- Yetkin, Ş. (1999). Türk Halı Sanatı, 2. Baskı, s. 2.
- Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BOA), İstanbul, BCA, 7882, 30.18.1.2, 45.39.8, 4.6.1934; BCA, 64802, 30.18.1.2, 74.34.15, 28.4.1937; BCA, 111342/69- 203, 30.18.1.2, 87.50.2, 31.5.1939. BOA.HH. Defter 2326, 1300; Defter 2331, s. 68, 1298; Defter 2296, 241,1303; HH.MFŞ.6/32, 1296; hh.THR.1658/71, 1269.
- <https://www.millisaraylar.gov.tr/fabrikalar/hereke-hali-ve-ipek-li-dokuma-fabrikasi>, Erişim Tarihi: 01.11.2024.
- <https://www.aa.com.tr/tr/kultur/kocaelide-acilan-merkezle-hereke-ipek-hali-dokumaciligi-yeniden-canlandirilacak/3290763#> (Erişim Tarihi: 10.12.2024).
- <https://www.millisaraylar.gov.tr/fabrikalar/hereke-hali-ve-ipek-li-dokuma-fabrikasi> /Erişim tarihi 10.09.2024)
- TSE Türk El Halı Standardı.

